

ACC. N:R M. 14988:1-16.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Henry Alm, Thegnie*
Härad: *Phytts* Berättare: " " "
Socken: Berättarens yrke: *kvannägare*
Uppteckningsår: *1955* Född år *1905* i *Renneshöv*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kvannar och kvanndrift. s. 1-16.

*(foton i sid. 5a, 6a ö. 8a.)
my. saknas.*

LUF 99

24/11-55

Skriv endast på denna sida.

Folklivsarkivet

Upphökningspapparen är nu förbrukade, och
kännet för flera, men lite mer att skriva upp
från de kvarstående korna, och är det flera
frågor till i frågelistan att besvara, samt
rekommendera herr Otto Andersson Västerbrogård 2
Frelleborg som är intresserad av sidan här och
han har besökt alla kornplantor i Skottis härad
och vet mycket i dessa frågor han har samlat
många foto av korna i Skottis och står gärna
till tjänst. Boken Svenske Korna under red.
av J. Winning, 1940, 803 s. Ett bekräft. om Sveriges
elekt. - vatten- och viderkornar med ill. av
korna och dess ägare. Restupplaga nya ex nytt
bäst halvpris, 18,- finnes hos W. Lundkvist
Antikvariskt Boklager, H. Nygatan 30 Malmö.
Tel. 978145.

Otto Andersson
tillskriven 2/12 1955/
H.A.

Släktföringsfacket
Henry Alvar

Enligt Otto Anderssons bok "Mållarna i Vellinge
och Upplyst härad" har vid 1890-talets början
funnits 55 st kronställen s. k. fullvårdskor
där yrkesmässig kronvärdskor bedrivits av dessa
var 33 st stycksmyskor och 22 polländare av
de förra var några till redan på 1600-talet
de polländare kommit till först på 1840-talet
dessutom har funnits 13 st hushållskor
av dessa var mindre polländare med ett par
8 spans stolar dessa kor användes endast mola
till gördens behov de fick en helt användning
till samtliga icke mer än 10 år och var före 1900-
talet borttagna ett flertal av dem var beklagna
i tegel och Vellinge. Redan från 1890-talets
början försvann den ena fullkorerna efter den
andra del genom konkurrensen från de ställe
äng korerna senare på 1900-talet med motoriska
på spannmålsmagasin samt genom landsbygden elektrifiering
med kor på gördarna

Luf 99

1.

från 1600-talet börjar till 1914 har uppförts till-
något 82 st väderkranna dels på grund av ombygg-
nader samt genom krannbränder av dessa har
13 st möllor nerbränt 3 st blåst omkull samt
58 st ha rivits 8 st äro krannstjändre av dem
äro 3 st stytkrannor samt 5 st kottländare
helt eller delvis och 2 st ruiner av grästen och
tagel som är mer än 2 meter höga ättakantiga
efter kottlänka krannor, den ena belägen på n 12 i
tuglie den andra i Fätorvik n. l. i Ylara Hammar
av stytkrannorna äro Landmöllan vid Fickelborgs
norra begravningsplats den andra i Håslöv by
n 6 samt Skanör mölla: kottländarna äro belägna
en vid Fickelborgs Västra begravningsplats den andra
i Skyrkebyings samt Skogru by, Ylara Hammar
och Vellinge

Mildten var dels Tull eller länsförmåning
och handelsförmåningarna av brist och foder-
spammil och kornerna drevas i städerna av
köpmännen i de stora handelshusen och på landet
av hemmansägare samt deras söner och mjölnarna
vara anställda till tiden före 1900-talet. väder-
kornerna hade den förmånen bäst bettningarna
med bankurensen från de stora industrikornerna
med påfölj att länsanbeten minskade och då
kornägarna det vill säga köpmännen i städerna
samt kunde inneha flera väderkornerna och på
landet hemmansägarna påsedde att utarrendera
dem till mjölnarna dessa kunde i många
fall köpa dem billigt en del väderkornerna
sålles till bortflyttning andra till nedskrivning
från 1918 genom landsbygders elektrifiering med
huskraftskornerna på gårderna och kornen på
spammilmagasinerna minskade värdena återigen

hos vädskvarnarna som sedan dess fått
stanna i tur och ordning de flesta av dem
äro nu nedbrutade i en styckmälla
finnes 2,5 t jernspret i en Halländare
2,5 - 5 t allt efter storleken kvarnen haft
nästan allt timmit ha sågats till bränsle samt
stenfandementen ha söndesprängt vid auktionen
ha kvarnarna liggat jämnade med marken
och kvarnhammarna ha återigen blivit odlade
på den senaste tid ha några vädskvarnar
räddats av hembygdsföreningarna och ha
blivit restaurerade ~~stora~~ när i Gylts härad
kan nämnas Gårdmöllan i Trelleborg som är i
stadens vård Skanörs mölla och Håstads
mälla samtliga ^{ha} äro styckmällor en Halländare
i Gårds Hammar socken

Styckbänarna från 1600 och 1700 talet varo styck-
bänmär, de färo något mindre med en yttar
bredd 3,60 m. de senare 4 x 4,60 m med 10 spans
stenar eller 1500 mm. höghöftflade med under
tag för Landmärken i Teckelburg och Skytti tem-
man som hade vänsterhöftade med höghö-
svängande vingar det största flertalet styck-
bänmär ha vänstersvängande vingar det
som funnit vänstersvängande vingar på
några holländare, men inga i Skytti hörd
styckbänmär på 1800 talet bleo byggda stäns
och högre med en bredd av 4,60 eller 4,75 m.
med 11 och 12 spans stenar samt en mindre par
6 spans desutom skälboan samt riktar,
med 36 stnar vingar såsom Skivis i Reng
vingarna från 1700 talets märken varo kortare
endast 27 stnar eller 17,75 m. På 1840 talet kommo
holländarna till men samtidigt med holländarna

Bösarp
Västra Vierled
har haft en
vänstersvängande
holländare
med segelbana
1884-1921

M. 14988:5a.

Landskap: Skåne Berättare: Henry Alm
Härad: Löfstå Berättarens yrke: Grannägare
Socken: _____ Berättarens adress: n 14 Skogsvägen
Uppteckningsår: 1955 Född år 1905 i Bommarlöf
Upptecknare: Henry Alm

Grannarnas utseende på 1600 och 1700-talet

(neg. saknas.)

Byggsden flyttbarnmattan som anses vara bäst
 än många kalländare av de mindre typerna
 de första kalländarna i Flytt hade jordavgång
 med 2 stift eller 3 och 4 våningar stående på
 ett allsidesigt glömpendament rikt 3,5 m högt
 med 4 m ^{breda} ~~tyg~~ rigger av delvis kilad grästen
~~och~~ tegel och klädda med seftoräder samt
 täckta med rikt ekspan. Dessa mattor hade
 inkörschastar som mäter: bredd 2,22 m i sidorna 1,56 m till rebeck 1,85 m
 vid seftingar vilkas kvarvingarna i kryss,
 på 4 våningarmattorna finnes en tryck på ett st
 på under vingspetsen med ett stegantal beror
 av kvarnens höjd, på en trevåningarkalländare
 vingar vingspetsarna liksom på flyttbarnmattan
 endast en halv meter från marken, dröjningen
 med stål eller kranstina hängande ner från
 kalländaren, på dessa mattor finnes på dröjbronsen (se fälet)
 en gjuten kuggring samt spår till rullarna denna

M. 14988: 6a.

Landskap: Skåne Berättare: Henry Alm
Härad: Löfst Berättarens yrke: koamjare
Socken: _____ Berättarens adress: n 14 Skåne
Uppteckningsår: 1955 Född år 1905 i Bonnestä
Upptecknare: Henry Alm

Brannans utseende på 1800-talet

Flottändarekvarn
nr. 12 Fuglie
uppbjgd 1845
skadad i okt. 1936
då kvarnvatten blåste ner.
därefter skrotades kvarn-
stommen.
2,5 m. höga murar
kvarstår som ruiner.

(neg. saknas)

dröjanordning förändras Boarnbygget, men i längden
billigare emedan man slipper ipå underställt
kastnaderna att byta utstickare stunger samt
sånar inga dröjotalpar bring Boarnen och
fri från flyttningarna med stelen i dessa boarnar
förmår 2 par stenor 8 och 10 spann eller 1200 mm och
1500 mm samt mjölsikt till litla boarnpar senare på
1890 talet biderkrans på 4 våningsboarnarna förmår
tillika skulkrans och boarngröns siktar samt
på styckansäckerna i Gårds Beng och Gårds
På enågra av kottändarna byggdes pressen med
stäng, senare på 1860 talet byggdes 3 st större
kottändare med regelbana sidana förmår
redan på 1840 talet i Malmö med flera
platser dessa möttor kunde ha 3 eller 4 laft
eller 5 och 6 våningar samt 3 par stenor
fjärte skulkrans med mjöl och grönsikt
de större hade fyrkantig stenfundament

? skulle möta
stela eller
stelmöskin

med 2 våningar i. Hvarnarnas storlek och utrustning är helt beroende på ägnens ekonomi vid skivarna kan ej bestämmas.

Hvarnarna förändringar började redan på 1880-talet när hjärtkylken kom till fingo mättnadskvingar som ersättning av de förra lastreningarna, därefter sidoskranen på denna fick skalkvarnen borttagas på några mättnad på 1900-talet togs samtliga skalkvarnar samt mjälvidtar och grynverk. En del av styckmättnaden blev på emål på utvidning attalen utvidgades och kläddes till mättnad (se fetan) mer eller mindre. Hvarnarna som från början var täckta med sigat ekspån fingo på 1880 asfaltprugg som fick underhållas var tredje år med tjärmålningar. Innan 1900-talet börjar ersattes drejstolen med kuggvärd och monterad under på jorden att dragas med till

M. 14988: 8a

Landskap: _____

Ykine

Berättare: _____

Henry Blm

Härad: _____

Ykeli

Berättarens yrke: _____

Kvarnägare

Socken: _____

Berättarens adress: _____

n 14 Skogsvägen

Uppteckningsår: _____

1955

Född år _____ i _____

1905

Rennerslöv

Upptecknare: _____

Henry Blm

Kvarnarnas förändringar

Almås kvarn i Härie, Ring
uppbjagd 1845
nedsattad 21/1 1948

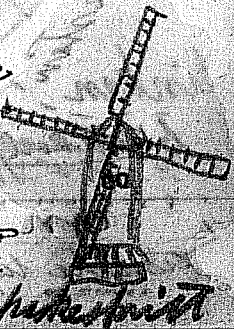
(ny-silvers)

handver, träigensam kunde omgångarna på segel-
banorna minskas med cirka 1.5 m. som blev en
stor besparing i underhållskostnaden och på 1900-talet
färdigställda de jättestolarna i tur och ordning även på
jordangångarna och jordbanepalländarna samt
några av styttarnäddarna, sist stolan som brändes
till 1947 vid Östra Värkinge styttboarn i Helsingborg
färdigställdes hos mig samt sist rickstullen som
var i bruk på den gamla Östra Elgörs styttboarna
som stannade kvar till 1951 samt nerbrändes 1952.
som blev den sist igångsatta väderboarna
i Elgörs träd. Under 1870-talet kom de st-
ländska naturboarna till såsom Borska
tränka samt Böniska dessa vara jämnare och
lätare än de Örniska eller Skanska sandstenarna
de vara refflade de utlänna både de tränka
luftströlar som mäter 15 x 40 mm breda samt
raka liggande i parallella fanor med 8 st längder

(se ritn.) mellan stötlarna funnos 4 mm raffling
de Bärniska och Bensa hade bägrefflar
med ett 160 tal i varje sten med 10 spans =
150 cm storlek. Likanande på de Ekonska eller
Ekonska (se ritn.) de transta varo de bästa
av naturstenarna med sina många luftställen
36 eller 45 i varje sten beroende på storleken
de lämnade mätiden var eller kall, natursten-
arna färdade mycket arbete med haktningar
ett par 12 spans stonar ⁷⁵⁰ sysselsättning åt 6
man för att på boarnen färdig på dagen
en 10 spans 4 man samt en 8 spans 2 man.
De stora boarstenarna såsom 10, 11 samt
12 spans måste på grund av sin tyngd hänga
på pyrakloasegel en ny 10 spans = 150 cm tyngd
väger 1,5 ton en 12 spans 2 ton. De Ekonska ha
haft en tycklek på 420 mm eller 17" de mindre
boarstenarna kunna hänga på bekloasegel eller

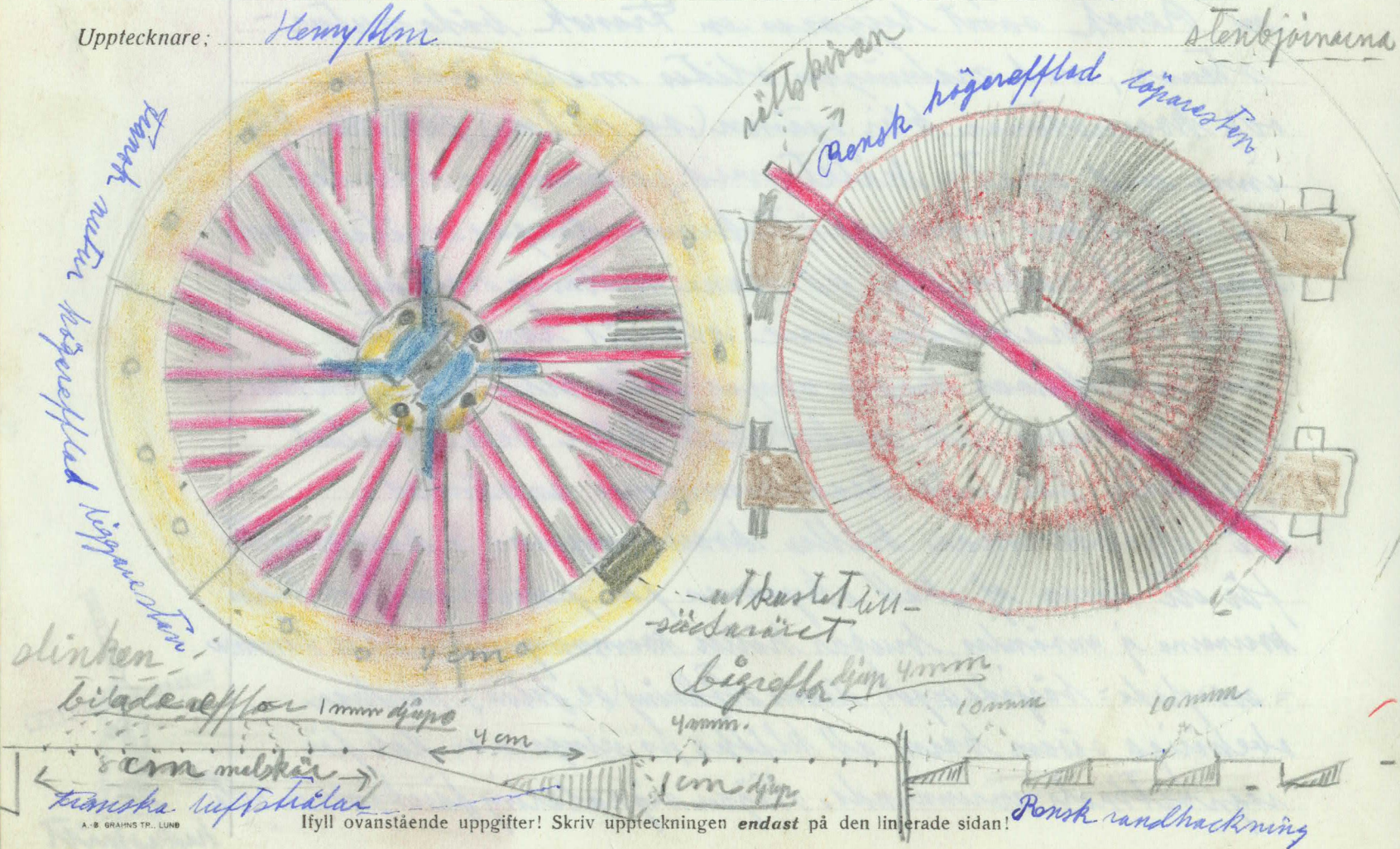
andra sidan visas kvarnstenar upptagen till hackning
bänanstenar liggande på stenbjärnarna på stället
en Bensch samt liggaren en Frank både natur-
stenar, vid maktningen slites malstakret ner
och kvarnstenar blir ojämna (se ritn.) fullteller hög
inne vid ögat = målat, vid pänning blir det
en hög kant innan rättstakret drages målas denna
med röd vattenfärg, på denna mätning kallas stenen
med en kross hammare efteråt renkoras
och rättstakret drages öfver detta och på stället
flera gånger till malstakret blir lite målat
på detta för inte krosshammaren användes.

På styckkvarnar villas kvarnvingarna i hackskift
för ett dussj och skall skymmas på fästret. De tiden
kvarnarna ej användes, brukar villas kvarnvingarna i s. s. samma
= avseglade = bärjande och, denna ställning (se ritn.) hållas
skäpningarna såsom barn att kläda på vingarna, det för
regn och vatten avrinnande. Någon signalering på stället inte

Landskap: Skåne Berättare: Henry Blm
 Härad: Skryth Berättarens yrke: Landt. - ärendesman
 Socken: Skryth Berättarens adress: n 18 Skryth
 Uppteckningsår: 1955 Född år 1205 i Rennestäd
 Upptecknare: Henry Blm Stenbjörn

Henry Alm

belansregel som på senare tid blev allt vanlig-
are. Från 1910-talet kommo de konstgjorda
kvarnstenarna till användning på ett flertal
kvarnar. Dena voro billigare i drift emedan
de kunde göras mindre, så att en styckkvarn
som fört höft 12 eller 11 spann fick nu 10 spann
en holländare som fört höft 10 spann som "stora"
fick en 9 spann = 1350 mm denna kunde avverka
eller mala sista 400-500 kg gröda på timme med
de förra 10 spann naturstenar med sina 200-250 kg
i timmen, maskinen blev mycket mindre än
de senaste kvarnstenarna öre sjöbäckgränd och
endast de 15-talet bägformade luftstälarna
i varje sten som behövs hackas upp.

Efter 1910 monterades eljagbaturer vid några
kvarnar, mjölnarna kunde härigenom mala vid
vindstilla och behöfva ingen hjälp eller extra
hjälp med malningen samt fri för nattemalningar

dessa brannar fingo till en början mera
 mald och fingo utvidga eller tillbygga sina
 magasinutrymme vid mitten, under brigs-
 åren då ingen elja fanns fram den elektriska
 kraften till hjälp, först som reservkraft vid
 vindstilla eller hjälpkraft vid svaga vindar
 då drivande en mindre grupp, samt senare
 på några brannar ett helt ersätta vinden
 då brannvingarna eller också tjänat ut.
 Efter övergången till elkraft på brannvingar-
 na nedtagits samt på sina ställen avsk och
 kall = brannkugeln samt regelbarnen där
 sidan funnits såsom i trellaborg med flera i
 Skåne. På ett flertal brannar på stadsdelen
 ersatts med jerngjutna kugghjul, en del med
 innerfyrkant med låsar på toppen på de tröskelbilda
 längjerna och såsom i Tuglie kalländarebrann
 med flera i Skåne

Njälarna som flestalet var anställda för 1200
talet kunde få böja i unga år från 15-18 års ålder
med en löstid på 4 år kontant lönen vid 1820
talet var första året 40 kr det andra 80 kr det
fjärde 150 kr samt det fjärde 250 kr senast han
senfärdigman kunnat göra sitt kompratspråk
som för kallades mästergäst, som var att kunna
till 2 cm djupa sagelfälla ett fyrakloasagel så
negrant ett kvarstenens hängning "håparen" ej
beskrädes spinas på någon kläde, den som lyckats
därmed kunde söka en mästervennarets vid
någon boarn, de övriga kunde få plats som
kvarnare vid de stora industriboarna
medan hemmansägarens kunde skaffa sig
egna boarn, många är de som slutade med
1 eller 2 års lära samt ändå kortare tid.

Vid de stora händelseboarna med 3 och 4 par
stolar såsom Moneter, Bursä och Hjäsmälla i

Nalms" har funnit 4 anställda såsom 2 mästare
samt 2 läringar den ene mästaren behåller
för mästaren som på 1870 talet hade en vistelse
på 400kr samt kost logi, dessa naturförmåner
hade såväl mästaren som läringar på landet
Vid 1870 talets början hade en jordbrukstatare
eller dräng 20 kr i vistelse samt kost + logi i köjan
på 1900 talet hade en mästaren 25 kr i månaden
i kontantlön.

Genom konkurrensen från de stora industrikräf-
terna minskades lönerna vid samtliga
väderkrävar vid 1800 talet slut varför då-
varande boarninneboare såsom prästmännen
i städer samt hemmansägarna på landet över-
lämnade sina boar till mjölkarna några
fick dem på arrende en del mjölkarna kunde på
köpa dem billigt och ändå billigare till bort-
flyttning på 1870 talet såldes en stycksmälla

för 200 kr till bortflyttning samt en större
halländare med 3 par stonar för 600 eller 700 kr.
På 1900-talet början såldes på landet mindre
halländarekrassar med 3 tunnlands smålerck för
12 tusen kr samt 6 tusen för en styckeamölla
en större halländare med 3 par stonar, segelbana
samt ad. bestad 15 tusen kr samtliga köpare
vara mjölnare, en del av dem fick själva olita
sina krassar med hälsen, samt kunde i sina kraftiga
dagar mela 4 eller 5 tusen röstar fodermjölk per år
samtliga mer andra mindre till landsbygdens elctri-
ficing då flertalet större och medelstora gårdar
skaffade sig egna ^{tröja} krassar. Nästkommande minskades
mätan vid samtliga rösterkrassar till 1 eller 2 tusen
röstar samtliga mer andra mindre, och flertalet
mjölnare fingo slutligen skata ner sina krassar
fästet är de i Skåne som värder sina fäderne
krassar.